

Старчук О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ПЛАГІАТ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНЕ ПІРАТСТВО: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

PLAGIARISM AND INTELLECTUAL PIRACY: GENERAL THEORETICAL ASPECTS

У статті проаналізовано загальнотеоретичні аспекти поняття та сутності плагиату та інтелектуального піратства як форм порушення авторських прав відповідно до міжнародних стандартів, національного законодавства та правової доктрини з права інтелектуальної власності. Охарактеризовано ознаки, класифікаційні критерії поділу на види плагиату й інтелектуального піратства; сформульовано висновки й конкретні пропозиції, відповідно до яких забезпечуватиметься дотримання особистих немайнових та майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності.

Ключові слова: плагиат, інтелектуальне піратство, підробка, суб'єкти авторського права, майнові права, немайнові права, порушення авторського права.

В статье анализируются общие теоретические аспекты понятия и сущности плагиата и интеллектуального пиратства как форм нарушения авторских прав в соответствии с международными стандартами, национальным законодательством и правовой доктриной права интеллектуальной собственности. Описаны признаки, классификационные критерии разделения на виды плагиата и интеллектуального пиратства; сформулированы выводы и конкретные предложения с целью соблюдения личных неимущественных и имущественных прав субъектов, обладающих правами интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: плагиат, интеллектуальное пиратство, контрафакция, субъекты авторского права, имущественные права, неимущественные права, нарушение авторских прав.

The article deals with the general theoretical aspects of the concept and essence of plagiarism and intellectual piracy as the forms of copyright infringement in accordance with international standards, national legislation and legal doctrine on intellectual property rights. Features, division of criteria classification into types of plagiarism and intellectual piracy are characterized; the conclusions and concrete proposals are formulated in accordance with the observance of personal non-property and property rights of the subjects' rights of intellectual property that will be ensured.

Key words: plagiarism, intellectual piracy, counterfeiting, subjects' right of intellectual property, non-property rights, rights to the name, assignment an essay, copyright infringement.

В умовах сьогодення особливої актуальності набуває проблема порушення особистих немайнових та майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності у формі плагиату та інтелектуального піратства.

Вказана проблема зумовлює необхідність комплексного теоретико-правового дослідження з позицій того, що вона є основоположною для захисту особистих немайнових та майнових авторських прав.

Метою статті є аналіз міжнародного та національного законодавства у сфері інтелектуальної власності щодо порушення особистих немайнових та майнових авторських прав у формі плагиату й інтелектуального піратства та дослідження концептуальних теоретичних підходів науковців в означеній сфері для вироблення шляхів їхньої протидії.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати законодавче та наукове визначення поняття плагиату та інтелектуального піратства;
- визначити класифікаційні критерії поділу плагиату та інтелектуального піратства як форм порушення авторських прав;
- провести співвідношення плагиату та інтелектуального піратства шляхом виділення їхніх спільних та відмінних ознак;
- сформулювати пропозиції, відповідно до яких забезпечуватиметься дотримання особистих немай-

нових та майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності.

Окремі теоретико-правові аспекти визначення поняття, ознак та окремих видів плагиату й інтелектуального піратства є предметом дослідження Б.С. Антимонова, К.О. Афанасьєвої, В.А. Васильєвої, В.В. Волікова, Е.П. Гаврилова, Н.Д. Голева, В.А. Дозорцева, І.В. Зайцевої–Калаур, В. Зеленецького, А.В. Кирилюк, М.М. Кичерова, Т.С. Ківалової, Т.С. Крисань, І.В. Порало, І.В. Романова, О.Д. Святоцького, Г. Ульянової, В. Чеботарьова, Р.Б. Шишки, О.О. Штефана та ін.

Для з'ясування юридичної природи плагиату та інтелектуального піратства визначимо їхнє законодавче та наукове формулювання.

У зв'язку зі своєю багатогранністю в законодавстві з права інтелектуальної власності до 2001 р. не було закріплено визначення поняття плагиату та інтелектуального піратства. Проте усунула цю законодавчу прогалину ст. 50 нової редакції Закону України «Про авторське право і суміжні права», в якій плагиат визначається як оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору [1].

Що стосується інтелектуального піратства, то міжнародно-правове регулювання боротьби із цим негативним явищем здійснюється на підставі Реко-

мендації про заходи боротьби з піратством у сфері авторського права і суміжних прав 1988 р., Рекомендації про заходи проти звукового та аудіовізуального піратства 1995 р., Рекомендації про заходи з охорони авторського права і суміжних прав та боротьби з піратством, зокрема у сфері цифрового середовища 2001 р. та ін.

У Проекті типових положень ВОІВ «піратство» – це дії, коли екземпляри творів виготовляються у комерційних масштабах без отриманого дозволу особи, якій належить авторське право чи суміжні права на твір або його виконання, на охоронювану фонограму або передачу організації мовлення, залежно від конкретних обставин.

Згідно з новою редакцією Закону України «Про авторське право і суміжні права» 2001 р. [1], піратство – це опублікування, відтворення, ввезення на митну територію України, вивезення з митної території України і поширення контрафактних примірників творів (у тому числі комп'ютерних програм і баз даних), фонограм, відеограм, програм мовлення.

Ми погоджуємось із В.Д. Гулкевич, який заперечує законодавче визначення піратства, адже у міжнародних правових актах під цим явищем розуміють порушення майнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав, обіг контрафактних примірників творів, виконань, фонограм, відеограм і програм мовлення [2, с. 115].

Проаналізуємо наукове визначення поняття плагіату та інтелектуального піратства, які подаються у правовій доктрині з права інтелектуальної власності.

Великий тлумачний словник сучасної української мови під плагіатом розуміє присвоєння авторства на чужі твори науки, літератури, мистецтва або на чужі відкриття чи раціоналізаторські пропозиції, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора, а контрафакція полягає в протизаконному поширенні або відтворенні твору без дозволу автора [3, с. 568, 977].

А.М. Волощук, Х.П. Ярмакі та О.О. Чернишова під плагіатом розуміють випуск у повному обсязі або частково чужого твору під своїм ім'ям, а також видання під своїм ім'ям твору, створеного у співавторстві, примус до співавторства, використання у своїх працях творів без належного посилання на них [4, с. 139–140], Г. Ульянова – як привласнення авторства, вчинене в будь-якій формі, в результаті чого об'єкт права інтелектуальної власності розкривається перед невизначеним колом осіб під іменем особи, яка не є його автором, винахідником [5, с. 121], В.В. Воліков, І.П. Дзьобко – як привласнення будь-якими методами авторства на чужий твір науки, літератури, мистецтва чи на чуже відкриття, винахід або раціоналізаторську пропозицію, а також використання у своїх працях чужого твору без посилання на автора та (або) виклад іншими словами і в іншому порядку чужих слів, думок без посилання на дійсне джерело інформації [6, с. 344–349], А.В. Кирилук – як крадіжку чужої роботи або її частини у представленні її як власної; повне або часткове привласнення результатів інтелектуальної творчої діяльності однієї

особи іншою, що призводить до порушення особистих немайнових та (або) майнових прав справжнього автора [7, с. 270], М. Крук – як комплекс порушень, які посягають як на особисті немайнові права автора твору, так і на майнові права суб'єктів авторського права [8, с. 60].

Отже, плагіат – це одна з форм порушення особистого немайнового права автора – права на ім'я, що полягає у привласненні усього чи частини твору особою, яка не є його автором (плагіатором) під своїм ім'ям без вказування дійсного джерела запозичення.

Вперше поняття «інтелектуальне піратство» було запропоновано у 2004 р. О.Г. Морозовим у його дисертаційному дослідженні «Злочини у сфері авторського права та суміжних прав: суспільна небезпека та правила кваліфікації» і визначається як явище, яке пов'язане з незаконним використанням об'єктів авторських і суміжних прав у комерційних цілях [9, с. 21].

Що стосується доктринального визначення поняття «піратство», то науковці переважно апелюють до наслідків вчинення дій щодо виготовлення з комерційною метою екземплярів творів без дозволу особи, якій належить авторське право чи суміжні права.

Зокрема, М. Мельникова піратство визначає як спосіб існування за рахунок творчості інших осіб [10, с. 72], С. Щерба – як масштабне порушення авторських і суміжних прав, скоєне з метою отримання наживи [11, с. 66], О. Яра – як діяння, що проявляється в умисних діях особи способом відтворення, поширення, тиражування, придбання, зберігання, перевезення, збуту та іншого незаконного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, із метою отримання прибутку [12, с. 101].

Отже, у правовій доктрині інтелектуальне піратство переважно визначається як протиправна поведінка, яка посягає на майнові права автора щодо використання твору.

Визначимо класифікаційні критерії поділу плагіату та інтелектуального піратства, враховуючи особливості неправомірного посягання на особисті немайнові та майнові авторські права.

І.В. Порало поділяє плагіат залежно від виду діяльності та сфери застосування на: *професійний* (присвоєння інтелектуальних, творчих професійних здобутків інших у професійних цілях); *освітньо-науковий* (присвоєння чужого інтелектуального доробку виключно у процесі здобуття наукового ступеня, освітньої класифікації або визнання у цих напрямках); *соціальний* (виникає у побутових відносинах і не стосується фахової діяльності); *нормативний* (привласнення законодавчих, юридичних, методичних, наукових практичних напрацювань, особливостю якого є те, що він є загальним, без належності до чогось або когось (наприклад, привласнення програми розвитку пенсійної системи або оприлюднення за своїм авторством розробленої методики вирішення спорів у сімейному законодавстві) [13, с. 21].

Окрім цього, вищезазначений автор, проаналізувавши зарубіжний досвід, енциклопедичну літературу, пропонує такі види плагіату:

1) точне копіювання наявного оприлюдненого об'єкта авторського права без належного оформлення взятих із цього частин;

2) повтор ідейної основи твору – фабули, яка становить його цінність. Цей вид плагіату є найважчим і найсуперечливішим, оскільки в такому разі надзвичайно складно довести факт копіювання;

3) оприлюднення об'єкта авторської роботи, зміст якої отримує частину або весь матеріал іншого (-их) авторів у мовній, лексичній і технологічній інтерпретації, таким чином змінюючи авторську схему знакової системи (певне, конкретне розміщення цифр, літр, чим є, наприклад, текст), що дає змогу використовувати її як оригінальну за знаковою системою роботу;

4) помилки у посиланнях, помилки у визначенні цитат, посилання на неіснуючі джерела, у наведенні точних фактів без конкретизації джерела (якщо не є особистим дослідженням), помилки наведені в інформаційних джерелах.

І.В. Романова поділяє плагіат за такими критеріями [14]:

- за обсягом недобросовісного запозичення матеріалу: *грубий* (привласнення чужого твору або його розділу/розділів, фрагментів) та *негрубий* (привласнення незначного обсягу твору, наприклад, на рівні цитати);

- за ступенем прихованості (замаскування) запозичення: *латентний* (найчастіше спостерігається на рівні використання цитати без зазначення автора та сторінки джерела; трансформація слів у цитаті, яка все-таки передає основний змістовий стрижень першоджерела; скорочення цитати; поділ великої цитати на окремі речення тощо) та *нелатентний* (запозичення усього твору або його частини без посилання на автора та джерела запозичення);

- за сферою використання та застосування чужого результату інтелектуальної діяльності: *освітньо-науковий, соціальний, професійний, нормативний плагіат*.

О. Сичивиця класифікує плагіат на: *сором'язливий* (результати чужих наукових пошуків плагіатор викладає іншими словами і в іншому порядку без посилань на дійсне джерело цієї інформації та його автора); *джентльменський* (погодження практично з усіма думками автора, концепціями, теоретичними схемами, аргументами тощо); *критиканський* (плагіатор є занадто претензійною особистістю, яка прагне стати вищою за дійсного автора); *примус до співавторства* (до дійсного автора дописуються і його співавтори, і ті, хто не займався підготовкою наукового твору) [15, с. 43].

Р. Лесечко, К.О. Афанасьєва плагіат поділяють за такими критеріями:

- за обсягом присвоєного матеріала: *повний* (умисне привласнення авторства на твір у повному обсязі), *частковий* (використання у своїх працях частин або уривків із чужих творів без зазначення імені автора, або без оформлення уривку відповідно до вимог цитування).

- за ступенем опосередкованості: *прямий* (привласнення авторства на чужий твір або його уривки,

що використані без змін), *опосередкований* (привласнення авторства на чужий твір або його уривки, що попередньо були видозмінені плагіатором) [16, с. 241; 17, с. 17].

Що стосується інтелектуального піратства, то воно теж підлягає видовій класифікації і здійснюється у спосіб:

- незаконного відтворення, тиражування, поширення, придбання, зберігання, перевезення, збуту, виконання фонограм, відеограм і програм мовлення;

- незаконного публічного показу, публічного виконання, фонограм, відеограм, програм мовлення, фальсифікації виконань, фонограм, відеограм, програм мовлення;

- незаконних дій, пов'язаних із дисками для лазерних систем зчитування із записами суб'єктів авторського права і суміжних прав, які можуть поєднуватись із незаконним відтворенням;

- незаконних дій, пов'язаних із несанкціонованим записом, відеознімання за публічного показу, публічного виконання тощо;

- незаконних дій, пов'язаних із комп'ютерним піратством;

- демонстрування піратських продуктів у публічних місцях, а також через кабельну мережу.

Тобто різновидами піратства, крім опублікування і відтворення, законодавець визнає ввезення на митну територію України контрафактних примірників об'єктів авторського права і суміжних прав та (або) їх вивезення.

Крім вказаних, піратськими діями відповідно до Проекту типових положень ВОІВ вважаються: виготовлення упаковки або упаковка; вивезення, ввезення і провезення; пропозиція щодо продажу, оренди, надання займу або будь-яка інша форма поширення; продаж, оренда, надання займу або будь-яка інша форма поширення; володіння з метою здійснення дій, що зазначені вище, щодо піратських екземплярів, якщо такі дії вчиняються у комерційних масштабах та без отриманого дозволу особи, якій належить авторське право і суміжні права на літературні або художні твори, на їх виконання, на фонограми або передачі організацій мовлення, залежно від конкретних випадків.

У правовій доктрині І.С. Волков виділяє такі види інтелектуального піратства: відеопіратство, піратство в галузі інтерактивних прав, аудіопіратство, телепіратство [18, с. 118].

Своєю чергою, В.В. Белов, Г.В. Віталієв, Г.М. Денісов піратство у сфері авторського права поділяють на:

- 1) «чисте» піратство, яке пов'язане з напівлегальним оприлюдненням об'єкта авторського права;

- 2) піратство, пов'язане з підrobкою об'єктів авторського права;

- 3) піратство, що проявляється у незаконному розмноженні копій об'єктів авторського права [19, с. 119].

Є.І. Ходаківський, В.П. Якобчук, І.Л. Литвинчук виділяють такі види піратства: аудіопіратство; відеопіратство (CAMRip, TeleSync, TeleCine, TV-rip, WorkPrint, DVD-Screener, DVD-rip), піратство літературних творів – незаконне поширення авторських

творів; піратство комп'ютерних ігор, піратство програмного забезпечення [20, с. 134–136].

Отже, наукові погляди на класифікаційні критерії плагіату та інтелектуального піратства не містять суттєвих змін, що пов'язано, насамперед, із суб'єктивним фактором, внаслідок чого кількість їхніх критеріїв та найменувань є неоднаковими у різних авторів.

Проаналізувавши законодавче та наукове визначення поняття плагіату й інтелектуального піратства, ми під плагіатом розуміємо привласнення усього твору чи частини особою, яке не є його автором (плагіатором) під своїм ім'ям без вказування дійсного джерела запозичення, а інтелектуальне піратство визначаємо як незаконні дії щодо використання оприлюднених літературних творів, комп'ютерних

програм і бази даних, виконань, фонограм (відеограм), програм мовлення, а також ввезення та (або) вивезення на митну територію України їх примірників чи надання їх у прокат.

Правова доктрина нині не спромоглася виробити єдині критерії поділу плагіату та інтелектуального піратства, що є свідченням багатогранності цього негативного явища посягання на особисті немайнові та майнові авторські права.

Спільністю плагіату та інтелектуального піратства є те, що це найпоширеніші форми порушення авторських прав, а відмінність полягає у правовій природі відносин, які порушується, адже особисті немайнові права автора порушуються у формі плагіату, а майнові права – шляхом інтелектуального піратства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України. Київ: Парлам. вид-во, 2001. № 43. Ст. 214.
2. Гулкевич В.Д. Кримінально-правова охорона авторського права і суміжних прав: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів, 2008. 218 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2009. 1736 с.
4. Адміністративно-правові аспекти діяльності органів внутрішніх справ щодо протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності: монографія / А.М. Волощук та ін. Одеса: ОДУВС, 2013. 176 с.
5. Ульянова Г. Плагіат как нарушение прав интеллектуальной собственности. *Legea si Viata*. 2014. № 5. С. 118–121.
6. Волюков В.В., Дзьобко І.П. Проблеми інтелектуальної власності: плагіат у науці. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. Т. 3. № 1. С. 344–349.
7. Кирилук А.В. Відношення до плагіату в різні часи. Актуальні проблеми держави і права. Вип. 65. 2012. № 2. С. 267–273.
8. Крук М. Плагіат: неприємна випадковість чи злий намір? *Інтелектуальна власність*. 2012. № 1. С. 56–62.
9. Морозов А.Г. Преступления в сфере авторских и смежных прав: общественная опасность и правила квалификации : дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Н. Новгород, 2004. 221 с.
10. Мельников М. Піратство як злочин у галузі авторського права та суміжних прав: погляд на проблему. *Право України*. 2003. № 4. С. 72–75.
11. Щерба С. Проблеми уголовно-правовой охраны авторских и смежных прав в государствах – участниках СНГ. *Інтелектуальна власність*. 2001. № 6. С. 66–71.
12. Яра О. Інтелектуальне піратство як один із різновидів кримінально караного діяння у сфері порушення авторського права і суміжних прав. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 99–105.
13. Порало І.В. Інтелектуальний капітал України в полоні плагіату. Теорія і практика управління соціальними системами. № 4. 2009. С. 19–22.
14. Романова І.В. Явище плагіату: історія та сьогодення. *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2012. № 3.
15. Сичивиця О. Авторство і псевдоавторство в науці: Стаття друга: Плагіат і плагіатори. Соціогуманітарні проблеми людини. 2008. № 3. С. 39–47.
16. Лесечко Р. Плагіат в засобах масової інформації. Розвиток правової держави і громадянського суспільства в Україні: проблеми теорії і практики: зб. наук.-метод. праць. Херсон, 2011. С. 241–242.
17. Афанасьєва К.О. Плагіат у діяльності засобів масової інформації. *Інтелектуальна власність*. 2004. № 3. С. 16–19.
18. Волков И.С. Защита авторских прав по законодательству Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. М., 2001. 192 с.
19. Белов В.В., Виталиев Г.В., Денисов Г.М. *Інтелектуальна власність: Законодавство и практика применения: практ. пос. М.*, 1997. С. 117, 119.
20. Ходаківський Є.І., Якобчук В.П., Литвинчук І.Л. *Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: навч. пос. Київ: Центр учбової літератури*, 2014. 276 с.